

Kommentteja Valtioneuvoston koulutuspoliittiseen selontekoon / Maria Ahlholm 1.6.2021

Selonteossa puhutaan "maahanmuuttajataustaisista oppilaista/lapsista/nuorista/opiskelijoista" (s. 16, 18, 24, 25, 33, 59-62, 71, 77-78). Nimekkeeseen kätkeytyy heterogeeninen joukko erilaisia monikielisiä profiileja. Osa hyötyy monikielisyydestä, osa ei. Useista tutkimuksista tiedämme, että hyötyjät ovat niitä, jotka osaavat uuden maan kielen ohella omaa äidinkieltään abstraktilla tasolla. Tämä oli tiedossa myös OPS 2014:n laatijoilla, jotka nostivat termin "kielitietoisuus" opsin keskiöön: sillä tarkoitetaan oppiaineet läpäisevää kielitietoisuusperiaatetta. Kielitietoisuuden opetuksen perusajatuksen mukaan opettajan tulee ja hän voi tukea monikielisiä oppilaita oman äidinkielen käytössä, vaikka opettaja ei itse voi osata kaikkia oppilaidensa kotikieliä. Puhutaan monikielisyyspedagogiikasta.

Vastasaapuneiden ja muiden monikielisten oppilaiden koulumenestysproblematiikka ei ole helposti tiivistettävissä muutamaankin virkkeeseen, mutta jos jokin nosto on tehtävä, se olisi kanadalaisen emeritusprofessori Jim Cumminsin jo 1979 esittämä ja myöhemmin (2017) elaboroitu "kynnystasohypoteesi". Sen mukaan kotikielen taidon on yllettävä abstraktin ajattelun kynnystasolle, jotta se voi hyödyttää koulukielen oppimista. Jos kotikieli jää alle kynnystason, on koulukielen tukeminen kuin reikäisellä sillalla kulkemista: ei ole pohjaa ponnistaa. Jos taas se ylittää kynnystason, äidinkielestä tulee tikapuut etenemiselle ja oppijalla on edellytykset saada kaksikielisyystutkimuksensa monenlaisia kognitiivisia lisähyötyjä – tästä on kaksikielisyystutkimuksessa vahvaa näyttöä. Sen vuoksi tehokkain tapa tukea muualta muuttaneiden koulumenestystä on tukea oman äidinkielen korkeatasoista käyttöä. Oma äidinkieli ja koulun kieli ovat yksilön mielessä vahvassa keskinäisessä riippuvuussuhteessa. Siksi parhaat oppimistulokset saavutetaan niissä pedagogisissa ohjelmissa, joissa tähdätään kaksikielisyyteen.

Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa on kehitetty monikielisyyspedagogiikkaa saksalaisten, kanadalaisen ja ruotsalaisten mallien mukaan, mutta myös omaan tutkimukseen perustuen. Monikielisyyspedagogiikan tutkimiseen ja kehittämiseen keskittyi OKM-rahoitteinen Vastaantulo-hanke (2017–19), jota johti yliopistonlehtori Maria Ahlholm. Hankkeessa mm. kerättiin luokahuoneaineisto arabiankielisten oppilaiden matematiikan oppimisesta ja haastatteluaineisto valmistavan luokan opettajien työnkuvasta. Osa tutkimuksista on valmistunut, osa refereerattavana; päivittyvä luettelo löytyy täältä: <https://blogs.helsinki.fi/vastaantulo/tutkimus/>. Hankkeessa tehtiin myös materiaali- ja menetelmäpankki valmistavaan opetukseen ja tarjottiin lisäkoulutusta valmistavien luokkien opettajille. Elokuussa 2021 on tulossa e-kirjana vertaisarvioitu teos Ahlholm, Maria - Piippo, Irina - Portaankorva-Koivisto, Päivi (toim.), Koulun monet kielet. AFinLA-e, 2021.

Yliopistot tekevät monikielisyystutkimuksessa ja -pedagogiikassa tiivistä yhteistyötä: Helsinki tekee yhteistyötä erityisesti Turun, Jyväskylän ja Tampereen kanssa. Yhteistyön keskeisenä kanavana on Kieliverkosto, <https://www.kieliverkosto.fi/fi>.

Selonteon s. 19 esitetään yhdenvertaisuustoimenpiteenä seuraavaa: "*Käynnistetään suomi/ruotsi toisena kielenä (S2) -opetuksen kehittämisohjelma vuosille 2021–2023. Ohjelman pohjalta vakiinnutetaan laadukas suomi/ruotsi toisena kielenä -opintopolku koulutusjärjestelmän kaikille kouluasteille. Osana ohjelmaa kehitetään perusopetukseen valmistavaa opetusta siten, että sen tavoitetaso opetuskielessä vastaa perusopetuksessa vaadittavaa osaamistasoa. Vahvistetaan lasten yhdenvertaista oikeutta saada valmistavaa opetusta.*" Alleviivaamani kohta herättää ajatuksia. On totta, että nykyisessä vuoden kestävässä valmistavassa opetuksessa ei ole mahdollista saavuttaa perusopetuksessa vaadittavaa kielellistä osaamistasoa, vaikka tilanne olisi ideaali. Tarkasteltuamme lukuisia kansainvälisiä tutkimuksia ja omia aineistojamme, arvioimme että koulukielen oppimiseen "perusopetuksessa vaadittavalle osaamistasolle" kuluu viisi (+2) vuotta, jos olosuhteet ovat suotuisat. Kielitaidon ollessa kehittyvässä vaiheessa oppilas

kykenee omaksumaan perusopetuksen sisältöjä, jos kielellinen tuki on erinomaista ja oman äidinkielen tuki on siinä mukana. Yhden vuoden valmistavan opetuksen jälkeen useimmilla oppilailla on valmiudet arkisiin vertaiskeskusteluihin, jotka auttavat integroitumaan ikätovereiden kanssa. Valmistavan opetuksen ryhmässä ei useimpien ole mielekästä pysytellä vuotta (tai kahta) pidempään. Etenkään viiden vuoden mittaista valmistavaa opetusta erillisessä ryhmässä ei ole mielekästä järjestää, koska se segregois tulokkaat sosiaalisesti (vrt. Ruotsissa on ollut yleistä käyttää kolme–neljä vuotta valmistavan opetuksen ryhmässä). Opetus on järjestettävä siten, että alkuvaiheen tehokkaan valmistavan opetuksen jakson jälkeen vastasaapuneet saavat kielellisesti tuettua opetusta ja kaikkien aineiden kielitietoista opetusta laadukkaasti, mutta voivat silti kuulua yleisopetuksen vertaisryhmään. Tämä vaatii kuitenkin toteutuakseen selkeän lainsäädännön, jossa kouluilla ja kunnilla ei ole mahdollisuutta säästää kielellisestä tuesta. Tämänhetkinen opetussuunnitelma on retorisella tasolla hyvä, mutta se ei toimi käytännössä sillä tavalla kuin sen laatijat toivoisivat. Opetussuunnitelmatutkimuksista tiedämme, että luokkahuonekäytänteet eivät muutu opetussuunnitelmia viilaamalla vaan lainsäädännöllä, opettajien kouluttamisella ja oppimateriaalien muuttamisella.

Tutkimusperustainen ratkaisu maahanmuuttajataustaisten koulumenestyskysymykseen olisi oman äidinkielen aseman parantaminen lainsäädännöllä. Niin kauan, kun oman äidinkielen opetus on tuntikehyksen ulkopuolista toimintaa, oman äidinkielen opettajat jäävät työsuhteiden teknisistä syistä työyhteisöjen eli opettajainhuoneiden ulkopuolelle. Heidän tuntinsa pidetään päivän päätteeksi ja monella eri koululla. Iso askel eteenpäin olisi ottaa monikielisten oppilaiden äidinkielen opettajat mukaan työyhteisöihin suunnittelemaan oppiaineissa keskeisten käsitteiden opettamista koulukielellä ja omalla äidinkielellä rinnakkain.

Vakiintuneille uusille vähemmistökielille on jo olemassa varsin hyvin saatavilla oman äidinkielen opettajia. Tämä ei kuitenkaan koske tasaisesti kaikkia omia äidinkieliä, joita suomen kansalaiset puhuvat. Siksi oman äidinkielen opettajien koulutusjärjestelyitä on parannettava. Käytännöllinen väliaikaisratkaisu on kouluttaa ja palkata monikielisiä koulunkäynninohjaajia keskeisille maahanmuuttajakieliryhmille. Monikielisten koulunkäynninohjaajien koulutukseen on panostettava korkealla profiililla, koska koulunkäynninohjaajan tulee ymmärtää kielellisen tukemisen peruskysymykset ja saada suomalaisen koulukulttuuriin soveltuvat ohjausmetodit.